

2. Кашников Б.Н. Либеральные теории справедливости и политическая практика России / НовГУ имени Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2004. – 260 с.

3. Кимлика У. Современная политическая философия: введение / Уилл Кимлика. – М. : Изд. дом Гос. ун-та. – Высшей школы экономики, 2010. – 592 с.

4. Нассбаум М. Новый стандарт справедливости [Электронный ресурс: <http://www.russ.ru/pole/Novyj-standart-spravedlivosti>]

5. Отчеты о развитии человечества [Электронный ресурс: URL: <http://hdr.undp.org/en/>]

6. Ролз Дж. Теория справедливости / Джон Ролз. – Новосибирск: Изд-во НГУ, 1995 – 511 с.

7. Сен А. Развитие как свобода / Амартия Сен. – М. : Новое издательство, 2004. – 432 с.

8. Nussbaum M. Aristotelian Social Democracy // Liberalism and the Good / R. Bruce Douglass, G. M. Mara, H. S. Richardson. – Routledge, 1990. – 289 p.

9. Nussbaum M. Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism // Political Theory, 1992. – Vol. 20.

10. Nussbaum M. Poverty and Human Functioning: Capabilities as Fundamental Entitlements [Электронный ресурс: <http://homepage.univie.ac.at/fanny.mueller-uri/php/inequalities/wp-content/uploads/2013/10/Nussbaum-Martha-Poverty-and-Human-Functioning-Capabilities-as-Fundamental-Entitlements.pdf>]

11. Rawls J. The Priority of Right and Ideas of the Good // Philosophy and Public Affairs. – 1988. Vol. 17. № 4. – P. 251-276

12. Sandel M. Liberalism and the Limits of Justice. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – P. 55-59, 152-154.

М. Абисова

ПЕРФЕКЦИОНИСТСКИЙ ИДЕАЛ ЭГАЛИТАРНОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена социально-философскому анализу политико-культурных оснований и нормативного содержания равенства как морально-политической категории в концепциях либерального перфекционизма.

Ключевые слова: либерализм, коммунитаризм, либеральный перфекционизм, функционалистские концепции человеческого блага, эгалитаризм.

M. Abysova

PERFECTIONIST IDEAL OF EGALITARIAN SOCIETY

The article is devoted to the social-philosophical analysis of political-cultural foundations and normative content of equality as a moral and political category in the liberal perfectionism concepts.

Keywords: liberalism, communitarianism, liberal perfectionism, human functional capabilities approach, egalitarianism.

УДК 1.147

О.П. Антіпова

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ ФІЛОСОФУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Національна академія внутрішніх справ

Анотація. У статті досліджуються основні тенденції трансформації концептуального поля філософування, у тому числі мови філософії, в умовах глобалізації властивої сучасному суспільству.

Ключові слова: філософування, мова філософії, глобалізаційні процеси, трансформація понятійного апарату.

Вступ

Наскрізною проблемою сучасної культурно-цивілізаційної епохи є криза основ людського буття. Тому без перебільшення можна стверджувати, що стратегічним завданням, яке стоїть перед сучасними дослідниками, є пошук шляхів та адекватних засобів її подолання. Глобалізаційні процеси не лише не сприяють цьому, а й залишають дедалі більше питань, ніж відповідей, адже стоять на заваді формування єдиної концептуальної системи поглядів інформаційного соціуму, наділяючи його ознаками мінливості, розпорошеності, розмитості. Поляризація теоретичних конструкцій глобалізації сьогодні ставить під сумнів можливість формування цілісного теоретичного осмислення закономірностей і перспектив розвитку соціуму.

За таких умов особливого статусу набуває феномен філософування як найважливіший шлях подолання кризи, адже основний його засіб – філософське слово детермінує особливий стиль мислення – філософський, що пов'язаний із пошуками способів побудови теорій та вивченням принципів упорядкованості засобів вираження знань, здійснення філософської рефлексії.

Аналіз досліджень і публікацій

Результати навіть побіжного аналізу філософських напрацювань у сфері дослідження мови філо-

софії переконливо доводять, що зазначена проблематика цікавила теоретиків протягом усього культурно-цивілізаційного поступу соціуму, починаючи ще з часів Античності. Хоча, розглядаючи сутність власне філософії, тогочасні мислителі не ставили окремо питання про мову. Їхнім працям перманентно було притаманне прагнення до осмислення імені, слова як «стихий» (Платон), що в сукупності становлять світ як величне мовлення.

Кожна з епох внесла свої корективи в проблематику. Загалом дослідження екзистенційного виміру мови, особливостей її як інструменту побудови світоглядної картини світу має тривалу традицію та здебільшого пов'язане з іменами видатних мислителів В. фон Гумбольдта, О. Потєбні, М. Хайдеггера, Г. Гадамера. Водночас для висвітлення трансформації концептуального поля філософування в умовах глобалізації найбільш доцільним буде звернення до напрацювань сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, у дослідженнях яких акумульовано наявні концепції щодо підстав формування понятійного апарату філософії. Серед авторів наукових праць, найбільш дотичних до теми дослідження, – Н. Арутюнова, А. Вежбицька, Н. Гвішіані, Л. Дротянко, Н. Калашникова, О. Каменська, І. Касавін, М. Козлова, І. Малиновська, В. Налімов, О. Новоставська, О. Султанов, Ю. Степанов, Б. Успенський. Особливою змістовністю вирізняється

дослідження В. Бібіхіна «Мова філософії», де автор розглядає цей феномен як спробу «дати філософії висловитись у наш час» [3]. Яскравим прикладом осмислення засобу філософування в контексті «лінгвістичного повороту» у вітчизняній науковій думці є монографія О. Йосипенко «Від мови філософії до філософії мови» [9]. Специфіку функціонування сучасної української філософської термінології розкрито в напрацюваннях О. Новоставської [12; 13]. Визначення мови філософії як ключового засобу, здатного в адекватних формах виражати філософську рефлексію, властиве працям Н. Калашникової [10]. Водночас, з огляду на складність феномену філософування, а також мінливість глобалізаційних процесів, питання трансформації мови філософії на сьогодні залишається відкритим та потребує осмислення.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження основних тенденцій трансформації концептуального поля філософування в умовах глобалізації.

Основна частина

Особливістю мови філософії, порівняно з усіма наявними природними та штучними мовами, полягає в тому, що вона становить собою максимально можливу відносно будь-якої іншої мови метамову. На думку Н. Калашникової, така метамова, хоча й не породжує нових сенсів, проте містить нові терміни, необхідні для описання вихідної мови [10, с. 8]. Отже, мова філософії є підґрунтям філософської рефлексії, адже, як переконує В. фон Гумбольдт, «мова починається безпосередньо й одночасно з першим актом рефлексії, коли людина з темряви пристрастей, де поглинутий суб'єктом об'єкт прагне до самоусвідомлення: тут і виникає слово, а також перше намагання людини до того, щоб зупинитися, озирнутися та визначитися» [5, с. 301].

Сучасна філософська рефлексія передбачає формування та функціонування відповідного концептуального поля філософування, адже завдання філософії, на думку Ж. Дельоза, і Ф. Гваттарі, якраз і полягає в тому, щоб творити все нові й нові концепти, які власне і є «актом думки», «стійким згустком сенсу» [6]. Звісно, зазначене концептуальне поле формується завдяки мовленню. Водночас слід урахувати, що таке мовлення «здійснюється не у сфері граматики, а в просторі душі з її ритмами, енергією ...» [11], тобто першочергового значення в становленні мови філософії набуває ідеальне буття соціуму, його соціокультурна складова. Це дає змогу констатувати амбівалентний характер мови філософії: з одного боку, вона є засобом формування концептуального поля філософування, здатним продукувати нові ідеї, категорії, поняття, а з іншого – сама стає об'єктом культурних зрушень, зазнає впливу соціокультурного оточення доби, адаптується до них, виробляючи стиль продукування ідей і концептів, адекватний вимогам часу.

Інформатизація як один із атрибутів глобалізаційних процесів стимулює інтенсивність інфообміну, збільшення «обсягу мовленого». Це слугує потужним фактором трансформації, зокрема «розширення», мови філософії як засобу філософування, осмислення нових явищ і процесів, робить її здат-

ною функціонувати в умовах збільшення обсягів інформації. Закономірність цього явища підтверджують слова М. Епштейна: «Якщо предмет філософії (універсалії, ідеї, загальні поняття, категорії, концепти) представлений насамперед у мові, то завдання філософії – не просто досліджувати, а розширювати наявну мову, синтезувати нові слова й поняття, вводити нові мовні правила, збільшувати обсяг мовленого – а отже, і мисленого». Теоретик переконує, що філософія втілює в слові систему рухомих понять і задає їм подальший рух новизною самих слів, адже вона, «як і будь-яка дисципліна, не може розвиватися без оновлення своєї концептуально-термінологічної системи» [14]. Зазначене «розгортання» мови філософії сприяє передусім збагаченню та систематизації її термінології як форми вербалізації категорійного апарату, що зумовлює відповідні зміни у філософській методології, дає змогу адаптувати її до запитів часу.

У постійному прагненні до такого «оновлення» і полягає власне сутність діяльності філософа, оскільки «філософи мають не просто приймати дані їм концепти, щоб начистити їх до блиску; треба насамперед самим їх виробляти, творити, утверджувати й переконувати людей користуватися ними» [6, с. 14].

Наслідком такої діяльності філософа є введення нових термінів, тобто філософських неологізмів. За визначенням М. Епштейна, «філософський неологізм – підсумок руху думки, що проходить через безліч щаблів доказу, розгортається в багатотомних словесних побудовах – щоб зрештою не знайти кращого втілення, ніж у плоті одного-єдиного слова, що і залишається печаттю безсмертя мислителя, слідом його перебування в самій мові, а не просто в текстах» [14]. Так, серед них багато авторських оказіоналізмів, частина з яких рано чи пізно входить до основного фонду загальноприйнятої філософської термінології, а частина так і не виходить за межі індивідуального лексикону окремого філософа чи його послідовників [13, с. 59].

Крім цього, яскравою ознакою сучасної доби є мінливість терміносистеми філософії. Відомо, що філософське мислення оперує особливого виду поняттями-універсаліями (філософськими категоріями), які вимагають адекватного словесного втілення і, відповідно, кристалізуються у філософських термінах [12]. Мінливість терміносистеми є цілком закономірним явищем. Як зазначає В. Бібіхін, приписавши знаку значення, наприклад, описавши його, свідомість неспроможна утримати його від «розповзання, переходу, роздвоєння, стирання». Тому навіть найбільш строгим терміносистемам не вдається встановити знаки раз і назавжди в бажаному значенні [3, с. 77]. Так, на думку Г. Гадамера, «термінологізоване мовлення, що дорівнює за своєю точністю, скажімо, операціями із математичними символами, є неможливим» [4, с. 34]. З огляду на зазначене, набувають стійких тенденцій міграційні процеси в мові філософії. Їхнього особливістю в сучасних умовах є те, що мовою-донором здебільшого виступає наукова мова тих галузей знань, що найбільш долучені до процесу інфообміну. З цим пов'язана проблема часто некритичного, недоречного запозичення понять і термінів сучасної науки.

Невід'ємною характеристикою інформаційного суспільства слід уважати мультілінгвізм філософського дискурсу. Нині національні філософські терміносистеми як ніколи активно збагачуються численними іншомовними запозиченнями. З одного боку, це, звісно, слугує плідним джерелом збагачення будь-якої мови. З іншого – це спричиняє певні проблеми у виробленні оригінальної, питомо національної філософської термінології. Адже, замість того, щоб творити власну, національну мову філософування, розвивати її лексичні ресурси, вітчизняні мислителі часто-густо послуговуються вже готовими ресурсами чужих мов, буквально калькуючи їх. Крім цього, не може не турбувати проблема формування споживацького ставлення до так званих світових мов як джерела філософської термінології. Сучасники вбачають у них виключно засіб комунікації. Водночас таке споживацьке ставлення до мов культивує шаблони та стереотипи, позбавляє творчості, критичного мислення й робить вразливими щодо маніпуляцій.

Сучасний філософ стоїть перед проблемою вибору на користь або «наукового», або «літературного» стилів філософування. Ця альтернатива, беручи початок із другої половини ХХ ст., сьогодні особливо загострюється й пояснюється протистоянням аналітичної та континентальної філософських традицій. Контраст між ними, як зазначає Р. Рорті, власне і є контрастом різних стилів – «наукового» та «літературного». Перший вимагає, щоб засновники були ясно розвинені, щоб терміни були введені визначенням, а не натяком. Другий стиль може використовувати аргументацію, проте це не є для нього головним; головне – це «розповісти нову історію, нав'язати нову мовну гру в надії створити нову форму інтелектуального життя» [1]. На нашу думку, тяжіння сучасної філософської думки до «літературного» стилю викладу є цілком природним, адже філософія першочергово зародилася й утвердилася в «софійній іпостасі» (Н. Хамітов), не лише як усталена особлива форма пізнання світу, а передусім як жива система ідей і поглядів та образів, у тому числі художніх.

Змішування стилів і жанрів є результатом «необмеженої літературизації філософії» (К.-О. Апель), що є наслідком посиленого інтересу до гуманітарного дискурсу, який «раніше не викликав інтересу ні в серйозних учених – з огляду на свою поетичність, метафоричність, неінформативність, розмитість, ні в критиків ідеології – з огляду на свою піднесеність і моральність» [2, с. 39]. Водночас слід урахувати, що філософська термінологія бере свій початок саме з тексту наукового стилю, так званого «епістемного», у якому кожна з категорій набуває суто термінологічного значення. Лише після цього таке філософське поняття може успішно мігрувати до літературного чи іншого стилів, набуваючи навіть ознак метафори.

Серед проблем побутування філософії мови – «екологія» філософського слова. У сучасних філософських дослідженнях можна зустріти некритичне застосування певних понять із цілком визначених сучасних напрямів західної філософії – постмодернізму, постструктуралізму, герменевтичної філософії та інших, що призводить до виродження філо-

софської термінології, підміни її псевдотермінами, перетворення філософської мови на жаргон [7, с. 18]. Досить слушним у цьому контексті є переконання В. Бібіхіна: «Філософська думка важить рівно стільки, скільки важить філософське слово. Причому хибне чи пусте слово не *flatus vocis*, не пусте здригання повітря. Воно ... здебільшого через беззахисності молоді уми руйнує світ. Якої екології чекати від людини, яка залишає бруд вже під час першого дотику до речей. Перший такий дотик – думка та слово» [3, с. 7].

Зазначене спонукає сучасних науковців говорити навіть про детермінологізацію філософських категорій. Адже на зламі ХХ-ХХІ століть у сучасній (післяновочасній, або постнекласичній) світовій філософії відбувається їх радикальний перегляд, унаслідок чого філософські терміни втрачають свою поняттєву визначеність, перетворюючись на беззмістовні «знаки-симулякри» (Ж. Бодріяр) чи квазіхудожні образи – метафори дійсності. Відтак філософське термінотворення ніби повертається до своїх праісторичних витоків, тобто до міфологічного синкретизму, нерозчленованості раціонального пізнання та інтуїтивно-чуттєвого світосприйняття, поняття й образу, філософії, мистецтва, релігії та буденної свідомості [13, с. 59].

Проблема поглиблюється тим, що в умовах культури інформаційної ери суттєво розширилась сфера буття філософії. Філософські ідеї нині висловлюють спеціалісти найрізноманітніших галузей наукового знання: лінгвістики, психології, генетики, фізики, математики, кібернетики, інформатики та ін. Звісно, філософеми беруть початок із повсякденності, адже універсальною характеристикою мови філософії є те, що вона не є штучним конструктом, а зрештою ґрунтується на повсякденній мові. Філософія як теоретична форма світогляду є особливим типом дискурсу, своєрідним модусом використання природної мови. Проте під впливом глобалізаційних процесів часто відбувається підміна власне філософії технологією піднесення думки у форму всезагальності. Отже, «філософування без філософії» набуває дедалі більшого поширення.

Так, у межах філософського дискурсу сьогодні відбуваються глобальні зміни, до того ж, на думку О. Іщенко, вони мають негативний відтінок. Йдеться про деформацію/трансформацію канонів філософського тексту. Часто цей текст, що раніше асоціювався з пориванням до вічних істин, стає тимчасовим, таким, що апелює до сучасних реалій, у результаті чого відбувається термінологічне спрощення («зниження філософської лексики»), змішування стилів і жанрів [8, с. 195]. Зазначене переконує, що пріоритетним завданням сучасника стає формування філософської культури на основі розвиненого в нього філософського мислення, що ґрунтується на раціональності (на відміну від ірраціональності), абстрактності (на відміну від конкретності), критичності (на відміну від догматичності), системності (на відміну від фрагментарності). Критерієм такої культури є передусім оволодіння спеціальною філософською термінологією та виважене її застосування.

Висновки

Отже, глобалізація в її сучасному варіанті спричиняє «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього – коригування теоретичної системи осягнення світу, трансформування її основного засобу – філософування та, відповідно, мови філософії. За цих умов особливо чітко вирізняються такі проблемні аспекти: мінливість термінологічної системи філософії (некритичне застосування понять); проблема «екології» філософського слова (термінологічне спрощення, підміна філософської термінології псевдотермінами); питання вироблення власне філософської термінології в межах національних мов; проблема вибору між науковим і літературним стилем філософування; мультилінгвізм філософського дискурсу (інтенсифікація міграційних процесів).

Виділено лише найголовніші проблемні аспекти, проте вже вони дають змогу усвідомлювати соціокультурну обумовленість мови філософії, а проблему її трансформації – вихідною позицією осмислення всіх інших філософських проблем.

Список літератури

1. Rorty R. Philosophy in Amerika Today / R. Rorty // Consequencer of Pragmatism. – Brighton: The Harvester Press, 1982. – P. 220.
2. Апель К.-О. Моя інтелектуальна біографія в контексті сучасної філософії / К.-О. Апель // Філософія без границь : [зб. тр.] / под ред. В. В. Миронова. – М. : Воробьев А. В., 2001.
3. Бибихин В. В. Язык философии / В. В. Бибихин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 416 с.

О. Антипова

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОЛЕ ФИЛОСОФСТВОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследуются основные тенденции трансформации концептуального поля философствования, в том числе языка философии, в условиях глобализации, присущей современному обществу.

Ключевые слова: философствование, язык философии, глобализационные процессы, трансформация понятийного аппарата.

O. Antipova

THE CONCEPTUAL FIELD OF PHILOSOPHIZING IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article is devoted to the study of the main tendencies in transformation of the conceptual field of philosophizing in conditions of globalization processes typical for modern society.

Keywords: philosophizing, language of philosophy, globalization processes, transformation of the conceptual apparatus.

УДК 141.7

Л.В. Броннікова

СУСПІЛЬСТВО ЗНАТЬ І ПОСТНЕКЛАСИЧНА НАУКА: ВЗАЄМОВПЛИВ КОНТЕКСТІВ

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Анотація. У статті розглядаються зміни в науці на тлі соціальних трансформацій початку XXI століття. Показано, що сучасний стан розвитку науки називають постнекласичним, а однією з специфічних рис сучасного наукового виробництва є міждисциплінарність.

Ключові слова: суспільство знань, постнекласична наука, міждисциплінарні дослідження, трандисциплінарні дослідження, комунікація.

Вступ

Із 70-х років 20 ст. наукове знання стає домінуючим ресурсом виробництва і сцієнтифікації суспільних відносин. Саме тому проблеми взаємодії суспільства і науки, вплив соціокультурних чинників на зміст знання, засоби та результати пізнавальної діяльності залишаються актуальною темою філософської рефлексії.

Жваве обговорення змісту суспільства нового типу у другій половині 20 століття було пов'язане з

4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.

5. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; пер. с нем. Г. В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.

6. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Ж. Делез, Ф. Гваттари ; пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина. – М. : Ин-т эксперимент. социологии; СПб. : Алетей, 1998. – 288 с.

7. Дротянко Л. Г. Соціокультурні підстави трансформації соціокультурного апарату сучасного філософування / Л. Г. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2014. – № 2 (20) – С. 15-18.

8. Ищенко Е. Н. Современный философский дискурс: пространство и границы / Е. Н. Ищенко // Вестник ВГУ. Серия: Гуманитарные науки. – 2003. – № 2. – С. 195-209.

9. Йосипенко О. М. Від мови філософії до філософії мови: проблема мови у французькій філософії другої половини XX – початку XXI століть / О. М. Йосипенко. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2012. – 479 с.

10. Калашникова Н. А. Язык философии и философская рефлексия / Н. А. Калашникова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия : Философия. – 2008. – № 2 (8). – С. 7-11.

11. Неретина С. С. Тропы и концепты / С. С. Неретина. – М. : ИФРАН, 1999. – 277 с.

12. Новоставська О. І. З історії української філософської термінології (етапи розвитку та сучасний стан) // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – 2010. – Вип. 23, ч. 4. – С. 349-361.

13. Новоставська О. І. Філософська термінологія: специфіка, класифікація, еволюція / О. І. Новоставська // Філологічні трактати. – 2013. – Т. 5. – № 4. – С. 52-61

14. Эпштейн М. Проективный словарь философии. Новые понятия и термины [Электронный ресурс] / М. Эпштейн. – Режим доступа : <http://topos.ru/article/1676>.

усвідомленням необхідності вдосконалення капіталізму на основі технічного прогресу. Проблематика нової соціально-політичної ролі наукового знання, а також його впливу на процес соціальних трансформацій загалом, була інтегрована Д.Беллом у концепції постіндустріального суспільства. Саме він чітко зазначив, що на цьому новому щаблі розвитку суспільства зміцнюється роль науки і знання як основної інституціональної цінності соціуму, відбувається безпосереднє залучення вчених та економістів у політичний процес, звужується коло традиційних